

RELACJE MIĘDZY KAPITAŁAMI: SPOŁECZNYM, RODZINNYM I GRUPY MIGRANTÓW**RELATIONS BETWEEN CAPITALS: SOCIAL, FAMILY AND GROUPS OF MIGRANTS**

Rozprawy Społeczne, nr 2 (IX), 2015

Waldemar Jaruszewski

Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Filia Koszalin

Jaruszewski W. (2015), *Relacje między kapitałami: społecznym, rodzinnym i grupy migrantów*. Rozprawy Społeczne, 2 (IX), s. 19-27.

Streszczenie: Rola kapitału społecznego wzrasta i ma bezpośredni wpływ, na jakość życia jednostek, grup i społeczeństwa we współczesnym świecie. Wchodzi on w skład kapitału intelektualnego i postrzegany jest, jako baza i determinanta wysokiego tempa wzrostu i tym samym skracania dystansu rozwojowego do krajów wzorcowych. Podstawą nowoczesnego społeczeństwa jest wysoki kapitał społeczny stanowiący bazę jego rozwoju. Celem artykułu jest przybliżenie pojęcia kapitału społecznego i określenie jego wpływu na wielkość bezrobocia i wielkość migracji w państwie. W pierwszej części artykułu przedstawiono pojęcie kapitału społecznego. W drugiej opisano model i wyniki pomiaru kapitału społecznego w latach 2000-2009 w wybranych państwach. W trzeciej części opisano wpływ kapitału społecznego na relacje społeczne. W niniejszym artykule autor rozpatruje kapitał społeczny całościowo w skali makroekonomicznej, bez szerokiej analizy jego *struktury społecznej* (Lin 2001, s. 33). Przyjętą metodą badawczą była krytyczna analiza literatury (materiałów źródłowych) i badania na własnym modelu pomiarowym kapitału społecznego.

Słowa kluczowe: ruchome ognisko domowe, kapitały: społeczny, rodziny i grupy migrantów

Summary: The role of social capital increases and has a direct impact on the quality of life of individuals, groups and the society in the modern world. It is a part of the intellectual capital being seen as a basis and a determinant of the high rate of growth, and thus, shortening the development distance to the reference countries. The basis of modern society is high social capital which is the groundwork of its development. The aim of the article is to introduce the concept of social capital and to determine its effect on the unemployment and migration rate in the country. The first part of the article presents the concept of social capital. In the second part we can find the model and the results of the measurement of social capital in the years 2000-2009 in selected countries. The third part describes the impact of social capital on social relations. In this article the author examines social capital as a whole at the macroeconomic level, without the extensive analysis of its *social structure* (Lin 2001, p. 33). The adopted research method was the critical analysis of literature (of source materials) and research on the author's own model of measuring social capital.

Keywords: mobile home, capitals: social, family and groups of migrants

Pojęcie kapitału społecznego KS

Kategoria kapitału społecznego już od ponad dwu dekad zajmuje ważne miejsce w badaniach migracyjnych, zarówno w Polsce, jak i w Europie. Pojęcie kapitału społecznego gwałtownie rozpowszechniło się w literaturze w latach 80 za sprawą socjologów P. Bourdieu, J. Colemana oraz R. D. Putmana, jak również F. Fukuyamy. Jednym z pierwszych badaczy, który zdefiniował i dokonał systematycznej analizy kapitału społecznego był P. Bourdieu definiując go, jako „sumę zasobów rzeczywistych i możliwych, które przypadają w udziale jednostce lub grupie z posiadaniem trwałej sieci mniej lub bardziej instytucjonalizowanych kontaktów, znajomości, wzajemnego uznania i wdzięczności”(Bourdieu 1982, s. 58-63). Natomiast F. Fukuyama definiuje kapitał społeczny jako „zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określo-

nej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie” (Fukuyama 1997, s. 167). Od tego momentu w literaturze przedmiotu pojawiło się wiele definicji i modeli kapitału społecznego. Według R.D. Putnama kapitał społeczny to „te cechy organizacji społecznych, takich jak sieci (układy) jednostek lub gospodarstw domowych oraz powiązanych z nimi norm i wartości, które kreują efekty zewnętrzne dla całej wspólnoty” (Putnam 1995, s. 56).

Autor przychyła się do poglądów P. Bourdieu, który uważał, że „Zasób kapitału społecznego posiadany przez danego aktora zależy, zatem od rozmiaru sieci powiązań, jakie może on skutecznie zmobilizować i od zasobu kapitału: ekonomicznego, kulturowego i symbolicznego posiadanego na własny rachunek przez każdego z tych, z którymi jest powiązany. Oznacza to, że mimo iż (kapitał społeczny) jest zasadniczo nieredukowalny do kapitału ekonomicznego i kulturowego posiadanego przez każdego aktora, czy nawet przez cały zbiór aktorów, z którymi jest powiązany, to jednak nigdy nie jest całkowicie od nich niezależny, ponieważ wymiany ustanawiające wzajemne uznanie zakładają

Adres do korespondencji: Waldemar Jaruszewski, Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Filia Koszalin, ul. Zwycięstwa 113, 75-601 Koszalin, e-mail: jaruszewski@wp.pl, tel. 94 343 10 71

zwrotnie uznanie minimum zobiektywizowanej homogeniczności oraz ponieważ wywiera on efekt mnożnikowy na kapitał posiadany przez aktora na własny rachunek” (Bourdieu 1986, s. 241-258).

Jest on tworzony generalnie przez ludzi, chociaż powstaje również w wyniku interakcji zachodzących w danej kulturze między składowymi jej elementami. Kapitał społeczny buduje całe społeczeństwo, a nie tylko pojedynczy ludzie. Buduje się go przez sprawną wymianę użytecznej wiedzy, a proces ten wymaga zwartej otoczenia społecznego, organizacyjnego, w którym kładzie się nacisk na synergiczną współpracę i umożliwia swobodny przepływ mądrości i wiedzy. Obejmuje on ogół aktywów niematerialnych tj. szeroko pojmowaną kulturę¹, jak również stan bezpieczeństwa narodowego, oraz wartość bogactwa społecznego/narodowego dochód narodowy i tempo jego wzrostu. Kapitał społeczny jest tworzony generalnie przez ludzi, chociaż powstaje również w wyniku interakcji zachodzących między składowymi elementami. Kapitał społeczny jest własnością całego społeczeństwa, dlatego też rolą decydentów rządowych jest stwarzać optymalne warunki do współpracy społeczeństwa, zgrywania go w jedną spójną całość oraz wspierać wymianę informacji, wiedzy, jak również przyczyniać się do osiągnięcia przewagi konkurencyjnej i dobrobytu organizacji, społeczności lokalnych czy państwa. Kapitał społeczny obejmuje jednostki, rodziny, całe grupy ludzi, naród scalając i cementując ich składowe elementy we wspólną synergiczną całość. Miejsce kapitału społecznego w kapitale intelektualnym państwa przedstawiono na rysunku 1.

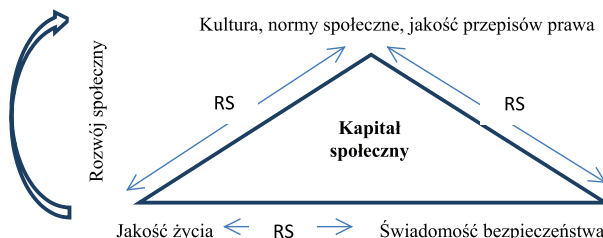
Rysunek 1. Miejsce kapitału społecznego w kapitale intelektualnym państwa

Źródło: opracowanie własne.

Model i wyniki pomiaru kapitału społecznego

Modelem jest „formalne przedstawienie teorii lub formalny opis empirycznej obserwacji... Model jest rezultatem modelowania, tzn. obrazem danego

przedmiotu badań, wyrażającym cel badań i wiedzę podmiotu, przedstawionym w przyjętym języku kodzie... Model przedstawia sobą pewną konstrukcję, której częściami składowymi są: podmiot, zadanie rozwiązywane przez podmiot, obiekt rzeczywisty i język opisu” (Sienkiewicz 2010, s. 80). W znacznym uproszczeniu model kapitału społecznego ma postać jak na rysunku 2.

Rysunek 2. Model kapitału społecznego

Źródło: opracowanie własne, oznaczenia relacje, więzi zachodzące między elementami.

W przyjętym modelu pomiarowym posłużono się wskaźnikami wyrażającymi udział danej wielkości w PKB, tzn. rolę każdego składnika w polityce każdego państwa. Model operacyjny pomiaru kapitału społecznego (Jaruszewski 2013, s. 65) ma postać:

$$KS = (W_{rg} + W_{kult} + W_{bezp}) \cdot W_{HDI}$$

gdzie:

KS – oznacza kapitał społeczny,
 W_{rg} – wskaźnik rozwoju gospodarczego,
 W_{bezp}^2 – wskaźnik bezpieczeństwa,
 W_{kult} – wskaźnik kulturowy,
 W_{HDI} – wskaźnik rozwoju społecznego.

Własny model pomiarowy KS pozwala uzyskać szeroką gamę wskaźników, które są użyteczne i możliwe do wykorzystania przez szczebel polityczno-strategiczny, do rzeczywistego i w miarę dokładnego analizowania, wnioskowania i podejmowania decyzji społeczno-gospodarczych. Model pomiarowy kapitału społecznego w oparciu o wielkości makroekonomiczne charakteryzują następujące składowe:

Wskaźnik możliwości rozwoju gospodarczego państwa W_{rg} (Jaruszewski 2013, s. 66)

$$W_{rg} = PKB / L_L$$

gdzie:

PKB – oznacza Produkt Krajowy Brutto,
 L_L – liczbę ludności państwa.

Poziom rozwoju gospodarczego dość dobrze odzwierciedla wielkość PKB na osobę w państwie. Wskaźnik rozwoju gospodarczego zależy bezpośrednio od rozwoju, aktywności społecznej i spraw-

¹ Kultura dnia codziennego to spoiwo całego uspołecznionego życia człowieka.

² Wielkość wydatków obronnych bezpośrednio generuje siłę militarną, obroną państwa. Wielkość wydatków obronnych to również ogromny wysiłek całego narodu zarówno w czasie pokoju, jak i wojny.

ności ekip rządowych, przepisów prawa, norm społecznych, jak również pośrednio od zasobów naturalnych i ludnościowych. W ostatnich kilku dekadach wpływ gospodarki na niemal wszystkie aspekty życia społecznego i instytucji społeczno-administracyjnych osiągnął nienotowany wcześniej zakres i dalekosiężność.

Wskaźnik kulturowy. Kultura określa konkretną rzeczywistość empiryczną, jak również spina wszystkie jednostki, grupy w danej społeczności, narodzie. Jest ona kluczowym elementem życia każdego społeczeństwa, a tym samym i człowieka kształtująca człowieka, tj. wrażliwość na zmiany w otoczeniu oraz rozwija wyobraźnię i wiedzę. Wielkość wydatków przeznaczonych na kulturę to również świadomość znaczenia kultury w rozwoju jednostki, grupy i społeczeństwa, narodu. Możliwość korzystania z zasobów kultury określa jakość życia i umożliwia pogłębianie wiedzy, a ta ułatwia innowacyjność i konkurencyjność danej jednostki, grupy i społeczeństwa. Wskaźnik kulturowy jest wyrażony jest za pomocą wzoru (Jaruszewski 2013, s. 66):

$$W_{wk} = \% \text{ wydatków na kulturę} \cdot PKB / L_L$$

gdzie:

W_{wk} – wskaźnik kulturowy,
PKB – Produkt Krajowy Brutto,
 L_L – liczba ludności państwa.

Odpowiednio wykorzystany wskaźnik wydatków na kulturę w kluczowy sposób wpływa na budowanie poczucia tożsamości narodowej, jak również na siłę więzi, relacji społecznych, w tym również na relacje z innymi kulturami. Uczestnictwo w kulturze³ sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, jak również przygotowuje do uczestnictwa w różnych formach życia społecznego.

Wskaźnik bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą każdego człowieka, grup społecznych i narodu. Powszechnie uważa się, że wielkość wydatków obronnych bezpośrednio generuje siłę obronną, militarną państwa. Wielkość wydatków obronnych to również świadomość obrony, jak i ogromny wysiłek całego narodu, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. W analizach międzynarodowych powszechnie stosowanym syntetycznym wskaźnikiem jest „udział wydatków wojskowych w dochodzie narodowym. Wskaźnik ten określa przygotowania obronne (wysiłek obronny) danego kraju, a dokładniej – zaangażowanie dochodu narodowego w zaspakajanie potrzeb obrony narodowej. Wydatki na obronność oraz udział tych wydatków w PKB ze względu na syntetyczny wymiar i powszechność dostępu tych danych są uznawane na całym świecie za standardy informacyjne w systemie informacji społeczno-gospodarczych” (Sokołowski, Kurinia 1986, s. 89). Wskaźnik bezpieczeństwa państwa wyraża się wzorem (Jaruszewski 2013, s. 67):

$$W_{bezp} = \% \text{ wydatków na obronność} \cdot PKB / L_L$$

gdzie:

W_{bezp} – wskaźnik bezpieczeństwa,
PKB – Produkt Krajowy Brutto,
 L_L – liczba ludności państwa.

Wydatki obronne charakteryzują ekonomiczne, obronne i zdrowotne nasycenie kapitału. Wyraża on świadomość bezpieczeństwa i możliwość swobodnego rozwoju społeczno-gospodarczego⁴ dobrobyt, siłę obronną narodu, państwa. „Ważnym elementem strategii bezpieczeństwa narodowego, oraz jakościowego rozwoju wojska jest zapewnienie stałego wskaźnika nakładów na siły zbrojne oraz przyjęcie odpowiedniej struktury wewnętrznej budżetu MON” (Koziej 2010, s. 13). „Wydatki na obronę narodową w krajach NATO obejmują, zgodnie z definicją NATO, wszystkie wydatki bieżące i inwestycyjne na siły zbrojne oraz siły pokojowe; ministerstwa obrony i inne rządowe agencje zaangażowane w projekty obronne; siły paramilitarne, o ile uznano je za wyszkolone i wyposażone do operacji militarnych; działania militarne w przestrzeni kosmicznej. Wydatki te obejmują personel wojskowy i cywilny, w tym emerytury wojskowe i świadczenia społeczne dla personelu; obsługę oraz konserwację; zamówienia sprzętu; środki na badania i rozwój; pomoc wojskową (w wydatkach kraju dawcy)” (Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012, s. 128-129).

Według wielkości wydatków ponoszonych na obronę narodową w 2009 r. kolejność państw przedstawiała się następująco: USA 665,26; Chiny 69,27; W. Brytania 69,27; Francja 67,32; Rosja 61,00; Niemcy 48,02; Japonia 46,86, Arabia Saudyjska 39,26; Włochy 37,43 mln. dol.

Wskaźnik rozwoju społecznego państwa W_{HDI} , (ang. *Human Development Index*, HDI, czasem tłumaczony, jako „wskaźnik rozwoju ludzkiego”) – syntetyczny miernik opisujący efekty w zakresie społeczno-ekonomicznego rozwoju poszczególnych krajów, stąd czasem nazywany wskaźnikiem rozwoju społeczno-ekonomicznego (Marczuk 2012, s. 39-43).

Wyniki pomiaru kapitału społecznego przedstawiono w tabeli nr 1.

Na podstawie danych w tabeli 1 wynika, że państwami o największych kapitałach społecznych w latach 2000-2009 na osobę, to: USA 516,1 tys. dol. na osobę, a państwami o najmniejszych kapitałach społecznych w latach 2000-2009 na osobę to: Ukraina 1,99 tys. dol. i Litwa 4,45 tys. dol. Największą dynamikę wzrostu kapitału społecznego w latach 2000-2009 miały państwa Chiny 199,25%, Rosja 103,2 % i Ukraina 70%, a najmniejszą państwa: Japonia 0,7%, Włochy i Francja po 17%. Polska z wielkością 8,98 tys. dol. na osobę zajmuje końcową część tabeli badanych państw. Największe przyrosty kapi-

³ Kultura oznacza system wspólnych znaczeń i wartości uznawanych przez daną społeczność. Kultura, struktura i procesy stanowią filary strategii organizacji, państwa.

⁴ Warunkiem cywilizacyjnego rozwoju państwa jest budowa dużego kapitału społecznego a ponadto odbudowa poczucia odrębności i znaczenia tożsamości narodowej. Kapitał społeczny umożliwia szybkie rozwijanie nowoczesnej wiedzy poprzez właściwe interakcje między ludźmi danego społeczeństwa czy organizacji.

tału społecznego w badanym⁵ czasie miały państwa USA 207,27 tys. dol. na osobę, a najmniejsze przyrosty Ukraina 820 dol. na osobę. Największą dynamikę zmian w badanym czasie miały Chiny 199%, i Rosja po 103%. Najmniejszą dynamikę w badanym czasie miały: Japonia 0,7% oraz Niemcy 4,7%. Polska z wynikiem 49% zajmowała środkową część tabeli. Polska w badanym czasie w latach 2000r. do 2009 r. poprawiła swoją pozycję pod względem kapitału społecznego w stosunku do Niemiec o 2,3 razy, W. Brytanii o 1,4 razy, Francji 2,2 razy, Ukrainy o 63%, Litwy o 25%, Czech o 13%. Polska w badanym okresie czasu pogorszyła swoją pozycję w stosunku do Rosji o 45%. Na podstawie badań stwierdza się, że kapitał społeczny jest nadal w Polsce dobrem deficytowym, co oznacza, że wdrażanie zasad działania ekonomii społecznej jest dalej aktualne i potrzebne. Niski kapitał społeczny państwa stanowi obecnie główne wyzwanie dla państwa, narodu. Należy podjąć wysiłek na rzecz zmian, których celem jest podniesienie, jakości życia wielu: jednostek i całych grup społecznych w kraju. Kapitał społeczny jest zaproszeniem do aktywności, do zaangażowania, do przedsiębiorczości rozumianej, jako umiejętność zmieniania świata.

Wpływ kapitału społecznego na relacje społeczne

Emigrację określa się, jako opuszczenie⁶ ojczystego kraju z przyczyn ekonomicznych, religijnych, politycznych itp. „Migracje zagraniczne ludności są to wyjazdy poza granice kraju zamieszkania, a tym samym przyjazdy do danego kraju” (Rocznik Statystyki Międzynarodowej RP 2012, s. 68). Należy dodać, że migracja zarobkowa⁷ generalnie ogranicza wpływ rodziny na decyzje jednostki i jej kontrolę nad nią i tym samym zwiększa autonomię jednostki. Uważa się również, że migracja osłabia więzi rodzinne, co sprawia, że są one coraz słabsze. Są również tacy badacze kapitału społecznego, którzy uważają jednak, że „Migranci nie tylko podtrzymują kontakty z innymi rodakami, ale również budują i podtrzymują sieci relacji społecznych z członkami społeczności goszczących i ten fakt w istotnym stopniu wpływa na strategię adaptacji, procesy akulturacji i trajektorie rekonstrukcji tożsamości społecznych. Kształt i rodzaj kapitału społecznego migrantów są też ważne dla goszczących społeczności goszczących. W dużym stopniu może on stać się wskaźnikiem procesu ich integracji społecznej i kulturowej” (Galent 2013, s. 179).

Tabela 1. Wyniki pomiarów kapitału społecznego badanych państw w latach 2000-2009 (wg cen stałych z 2000r. w tys. dol. USA na osobę) $K = (W_{kult} + W_g + W_{bezp.}) \cdot W_{HDI}$

Lp.	Kraje	Wyniki pomiarów kapitału społecznego badanych państw w tys. dol. na osobę latach 2000-2009										
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Przyrost
1	NIEMCY	46,23	45,29	47,14	45,50	46,26	47,10	48,59	48,14	48,81	48,40	2,17
2	W. BRYTANIA	51,28	52,58	55,47	57,24	59,51	59,30	60,68	61,08	64,51	64,15	12,88
3	FRANCJA	48,34	50,95	51,44	52,31	55,02	55,14	55,21	55,08	55,39	56,61	8,27
4	HISZPANIA	18,57	19,36	19,97	19,99	19,27	21,14	21,92	22,62	22,97	22,02	3,45
5	ROSJA	7,60	8,80	9,87	10,46	10,21	10,75	11,41	12,20	13,00	15,44	7,84
6	SZWECJA	31,20	32,67	34,21	36,43	37,45	39,85	42,34	45,53	44,54	42,05	10,85
7	POLSKA	6,02	6,12	6,29	6,59	6,92	7,23	7,72	8,48	8,80	8,98	2,96
8	CZECHY	5,63	5,80	6,04	6,39	6,59	7,12	7,42	7,82	7,87	7,49	1,86
9	UKRAINA	1,17	1,14	1,20	1,35	1,48	1,60	1,74	1,93	1,93	1,99	0,82
10	WŁOCHY	33,43	35,91	36,34	36,58	37,13	37,36	37,01	36,74	41,37	39,23	5,80
11	SŁOWACJA	3,36	3,53	3,73	3,94	4,15	4,47	4,87	5,41	5,81	5,51	2,15
12	LITWA	2,66	2,91	3,16	3,55	3,80	4,17	4,56	5,02	5,24	4,45	1,78
13	USA	308,7	309,4	341,1	387,1	420,1	433,3	435,5	455,8	489,0	516,0	207,27
14	CHINY	13,41	16,02	18,58	19,93	22,30	23,87	27,09	32,67	34,46	40,13	26,72
15	JAPONIA	73,90	73,33	73,79	75,06	77,47	79,14	81,21	78,87	78,52	74,42	0,52

Źródło: obliczenia własne.

⁵ Na podstawie badań wynika również, że w 2012 r. około 5,6 mln obywateli z 10 krajów Europy Środkowo-Wschodniej mieszkało w państwach starej UE. Zdecydowana większość z nich około 4 mln - wyemigrowała po rozszerzeniu wspólnoty w 2004 r. Najwięcej emigrantów pochodziło z Rumunii - 2,4 mln i Polski (1,8 mln). Procentowo największy wzrost emigracji zanotowano na Łotwie (450 %), Litwie (400 %) i w Rumuni (340 %). Wzrost emigracji po 2004 roku w najmniejszym stopniu dotknął Słowenii (25 %), i Czech (40 %). W Polsce wskaźnik ten wyniósł 210 %).

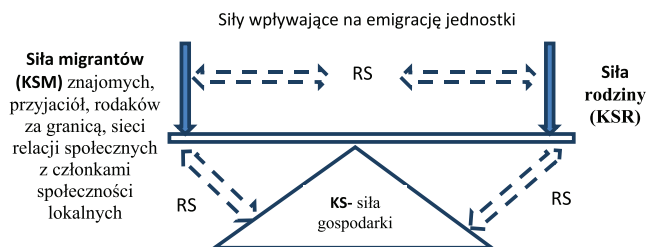
⁶ Terminem tym określa się również zbiorowość ludzi opuszczających swój kraj, żyjącą w kraju osiedlenia. Emigranci to ludność opuszczająca dany obszar, ludność odpływowa. Według kryterium czasu migracje dzieli się na: stałe, czasowe, długookresowe, i krótkookresowe. Zasadnicze kierunki migracji zewnętrznych Polaków to: USA, W. Brytania, Niemcy, Irlandia, Szwecja, Hiszpania, Francja, Włochy.

⁷ Fala kulminacyjna migracji zarobkowej w Polsce przypada na lata 2004-2009 do państw UE. Najczęstszym powodem migracji w tym czasie dla Polaków były względy ekonomiczne, brak pracy.

Na emigrację decydują się najczęściej ludzie zdrowi, chętni do każdej pracy, wykształceni twórczy, innowacyjni i przedsiębiorczy. Ludzie ci wymagają pomocy w nowych „landach” ze strony społeczności goszczących, gdyż wymagane będą nowe inwestycje w ich kwalifikacje. „O ile istnieje wiele niepewności, co do przyszłego przyrostu ludności świata, o tyle jest całkowita pewność, co do masowych przemieszczeń ludności, jakie odbywają się z trzeciego świata do krajów pierwszego świata” (Thurow 1999, s. 125).

Na rysunku 3 pokazano siły oddziaływań rodziny i migrantów na wielkość kapitału społecznego i odwrotnie. Z rysunku 3 wynika, że migranci mogą podtrzymywać dobre sieci relacji z członkami społeczności goszczących. Wielkość i struktura kapitału społecznego migrantów jest także ważna dla goszczących społeczności, gdyż wyraża ona jakość procesu integracji kulturowej. Z przedstawionego rysunku wynika również, że dobre relacje jednostki z rodziną oraz odpowiedni kapitał społeczny i siła gospodarki mogą hamować decyzję jednostki i całych grup społecznych o migracji zarobkowej. Na podstawie obserwacji i badań stwierdza się, że pośród osób migrujących kapitał społeczny rodziny jest wielokrotnie mniejszy od kapitału społecznego migranta.

Jedną z ważnych funkcji kapitału społecznego jest wspieranie (podtrzymanie) pozycji jednostki i rodziny przez odpowiednio silne wzajemne relacje społeczne. Może to się wyrażać: pomocą dla rodziny (szczególnie dopiero, co założonej rodziny, osób samotnych, wykluczonych społecznie) ze strony państwa, czy innych organizacji pozarządowych.

Rysunek 3. Siły oddziaływań rodziny i emigracji na wielkość kapitału społecznego i odwrotnie

Źródło: opracowanie własne, oznaczenia RS – relacje społeczne, KS – kapitał społeczny, KSR – kapitał społeczny rodziny, KSM – kapitał społeczny migrantów.

Wyniki pomiarów: kapitału społecznego, wielkości bezrobocia i emigracji w latach 2000-2009 przedstawiono w tabeli 2.

Z przedstawionych danych w tabeli 2 wynika duże zróżnicowanie kapitałów społecznych, wielkości emigracji i skali bezrobocia w badanych państwach w latach 2000-2009. Zauważa się duży wpływ kapitału społecznego na wielkość emigracji i bezrobocia w badanych państwach. Należy dodać, że z kapitałem społecznym łączy się również wielkość „szarej strefy”⁶,

⁶ Szara strefa to problem w wielu krajach UE. We Włoszech podobnie jak w Hiszpanii i Grecji zjawisko szarej strefy to nie tylko fabryki wyzszykujące nielegalnych imigrantów, to również niepłacenie (lub płacenie tylko symboliczne) podatków, przez liczne grupy zawodowe np.: prawników, lekarzy, księgowych, którzy otrzymują zapłatę w gotówce i bez wystawiania rachunków.

która w świecie bije wszelkie rekordy. Liczba zatrudnionych na czarno w budownictwie, czy rolnictwie to jedna strona szarej strefy, zaś druga to unikanie płacenia rzeczywistej wielkości podatków. W przypadku wielu transakcji, w tym kupna i sprzedaży domów, mniejsza część zapłaty jest oficjalnie przelewana na konto (ona podlega opodatkowaniu), reszta to tzw. zapłata *na czarno* w gotówce. Ponadto niska wielkość kapitału społecznego wpływa na wielkość bezrobotnych z dyplomami wyższych uczelni. Z przedstawionych danych na rysunku 4 wynika, że w badanym czasie występowało duże zróżnicowanie bezrobocia w Polsce wśród osób po studiach. Polska z wielkością bezrobocia 4,2% zajmuje środkową część rysunku badanych państw. Polska z wielkością 4,2% w 2010 r. ma większy procent osób bezrobotnych po studiach w stosunku do: Austrii o 82%, Czech o 68%, Niemiec 35,5%, W. Brytanii o 24% i Rumunii o 2%.

Na podstawie danych z rysunku 4 wynika duże zróżnicowanie liczby bezrobotnych po studiach w 2010 r. Polska zajmuje 9 pozycję na 14 badanych państwach.

Na podstawie badań stwierdza się, że pośród osób migrujących kapitał społeczny rodziny jest zdecydowanie mniejszy od kapitału społecznego migranta rysunek 5.

Ponadto z rysunku 5 wynika, że różne są siły reakcji RS1 i RS2, a także występuje większa ilość reakcji w sieci relacji migranta RS1. Kształt i rodzaj kapitału społecznego migranta może się stać istotnym wskaźnikiem procesu integracji (społecznej i kulturowej) migranta z członkami społeczności goszczących. W przypadku akceptacji migrantów przez społeczność goszczącą, prawdopodobieństwo powrotu migranta do rodziny oddala się proporcjonalnie do siły ich akceptacji. Siły reakcji RS2 są osłabione i rzadsze, co utrudnia proces komunikacji rodziny z migrantem. Migrant musi dokonywać wyborów czy bardziej zależy mu na podtrzymaniu relacji społecznych w kraju, czy na obczyźnie, czy też na obczyźnie ważniejsze są dla niego dobre relacje z rodakami czy z członkami społeczności goszczących. Ponadto zdaniem A. Sayad „wiąże się to również z potrzebą uniknięcia pułapki określanej, jako podwójna nieobecność, polegająca na tym, że migranci przestają partycypować w sieciach społecznych zarówno w kraju jak i na obczyźnie, przez co doznają podwójnego wykluczenia. Ta podwójna nieobecność (brak uczestnictwa w życiu społeczno-kulturowym) w kraju jak i na obczyźnie stanowi o tym, że migrant coraz bardziej oddala się od kraju jak i od członków społeczności goszczących” (Sayad 2004, s. 278-293).

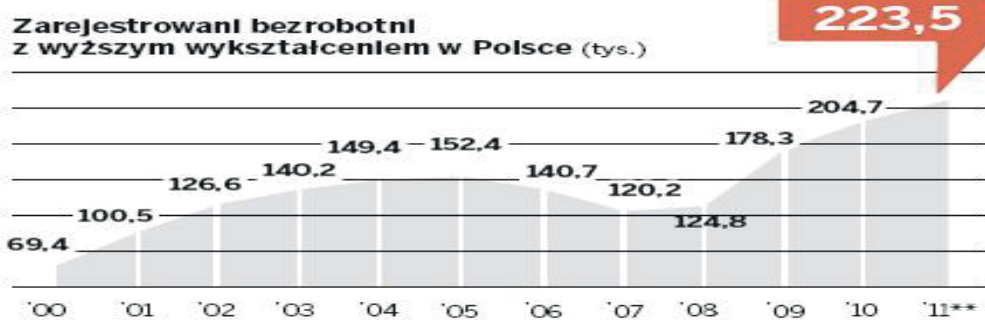
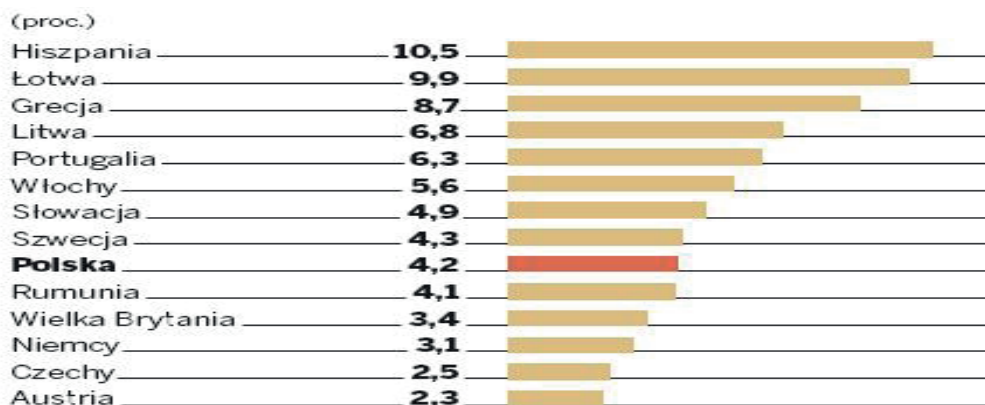
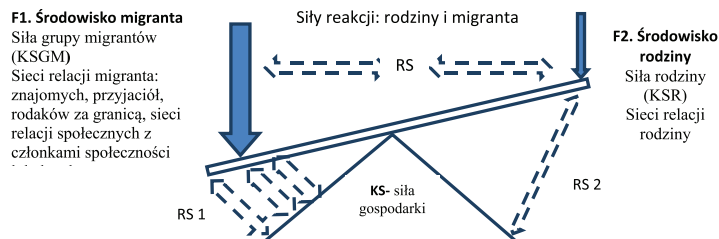
Na koniec analizy należy zadać sobie pytanie Na ile ilość i jakość kapitału społecznego państw, społeczności: goszczących i społeczności goszczonych wpływa na ilość i jakość kapitału społecznego grupy migrantów? Czy w ogóle jest taki wpływ oddziaływań?

Z przedstawionego rysunku 6 wynika, że na środowisko grupy migrantów oddziałują różne siły, ich rodzaje i wielkości. Oprócz sił globalizacji na kapitał społeczny grupy migrantów oddziałują siły kapita-

Tabela 2. Wyniki pomiarów: kapitału społecznego, wielkości bezrobocia i emigracji w latach 2000-2009

Lp	Kraje	Wyniki pomiarów: kapitału społecznego, wielkości bezrobocia i emigracji w latach 2000-2009								
		2000KS	2000wb	2000we	2005KS	2005wb	2005we	2009KS	2009wb	2009we
1	NIEMCY	46,23	3,13	0,674	47,10	4,58	0,628	48,40	3,14	0,738
2	W. BRYTANIA	51,28	1,55	0,278	59,30	1,36	0,328	64,15	1,75	0,427
3	FRANCJA	48,34	2,59	0,141	55,14	1,60	0,141	56,61	2,24	0,141
4	HISZPANIA	18,57	1,98	0,030	21,14	1,91	0,068	22,02	2,59	0,051
5	ROSJA	7,60	7,70	0,146	10,75	5,26	0,070	15,44	4,79	0,040
6	SZWECJA	31,20	0,20	0,034	39,85	0,36	0,038	42,05	0,30	0,045
7	POLSKA	6,02	2,79	0,027	7,23	3,05	0,022	8,98	1,21	0,074
8	CZECHY	5,63	0,46	0,001	7,12	0,41	0,024	7,49	0,23	0,006
9	UKRAINA	1,17	2,66	0,060	1,60	1,60	0,060	1,99	1,43	0,060
10	WŁOCHY	33,43	2,50	0,057	37,36	1,89	0,054	39,23	1,69	0,081
11	SŁOWACJA	3,36	0,49	0,007	4,47	0,43	0,001	5,51	0,26	0,005
12	LITWA	2,66	0,27	0,003	4,17	0,13	0,016	4,45	0,09	0,017
13	USA	308,7	5,66	0,800	433,3	7,59	0,800	516,0	8,92	0,800
14	CHINY	13,41	5,95	1,200	23,87	8,39	1,200	40,13	8,86	1,200
15	JAPONIA	73,90	3,19	0,211	79,14	2,94	0,292	74,42	2,65	0,234

Źródło: obliczenia własne, objaśnienia wb – wielkość bezrobocia w milionach osób, we – wielkość emigracji w milionach osób, KS – kapitał społeczny w tysiącach dolarów na osobę.

Rysunek 4. Bezrobocie w procentach wśród osób po studiach w wybranych państwach w 2010 r.**Rysunek 5.** Siły oddziaływań kapitału rodziny na kapitał grupy migrantów i odwrotnie

Źródło: opracowanie własne, oznaczenia RS – relacje społeczne, KS – kapitał społeczny, KSR – kapitał społeczny rodziny, KSGM – kapitał społeczny grupy migrantów F – siły oddziaływań środowiska: 1 – migranta, 2 – rodziny.

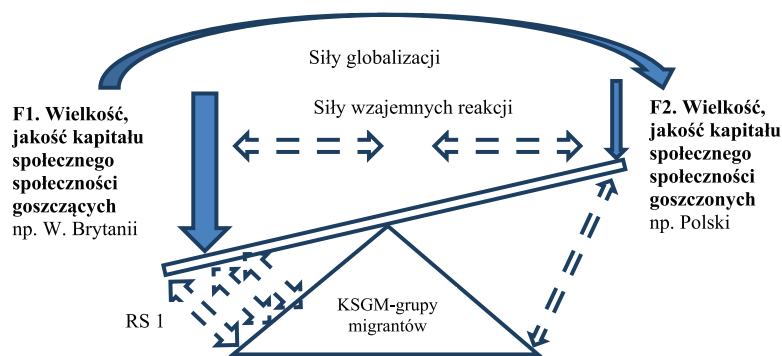
łu społecznego: społeczności goszczących i społeczności goszczonych. Siła oddziaływań jest zależna od wielkości i jakości ich kapitałów społecznych.

Należy dodać za M. Galantem, że „Migranci, bowiem nie tylko podtrzymują kontakty z innymi rodakami, ale również budują i podtrzymują sieci relacji społecznych z członkami społeczności goszczących i ten fakt w istotnym stopniu wpływa na ich strategię adaptacji, procesy akulturacji i trajektorie rekonstrukcji tożsamości społecznych. W dużym stopniu może on stać się wskaźnikiem procesu ich integracji społecznej i kulturowej” (Galant 2013, s. 179).

Należy zadać kolejne pytanie: Jakie czynniki wpływają na to, że jedne społeczności: oddają za darmo, a drugie przyciągają kapitały społeczne grupy migrantów z obcych państw?

Odpowiedź na nie wbrew pozorom nie jest tak oczywista, jak się wydaje. Jest wiele czynników, które mają wpływ na te społeczności i kapitały społeczne. Autor chciałby podkreślić, że w XXI wieku na ten stan rzeczy również duży wpływ ma, jakość działań rządów⁷ danych państw. Państwo powinno być bardziej wrażliwe na pojawiające się zagrożenia społeczne – mówił polityk. Za takie uznał fakt, że ponad 2 miliony Polaków żyje w skrajnej biedzie, a 2 miliony nie ma pracy. – Dla części obywateli państwo staje się coraz mniej sprawiedliwe. W ten sposób rodzą się jego wrogość, a to zagraża demokracji (Miler 2013). Bezpieczeństwo⁸ nie jest dane raz na zawsze i o bezpieczeństwo narodowe muszą dbać troszczyć się wszyscy jego obywatele, a w szczególności administracja rządowa. Rodzi się kolejne pytanie Czy jakość rządów zneutralizuje siły globalizacji i siły oddziaływań innych wrogich

społeczności? Należy dodać, że również na stan bezpieczeństwa wpływa świadomość polityczna i kompetencje społeczno-polityczne panujących elit. Z jakością rządów związana jest także, jakość życia zwykłych obywateli i jakość ich ogniska domowego. Obecnie tradycyjne rozumowanie domu, jako konkretnego miejsca życia obywateli staje się z punktu widzenia rodziny i komunikacji mniej ważny, na rzecz ruchomego ogniska domowego⁹ spełniającego niektóre wybrane funkcje rodziny. Natomiast Dyrektor Izby Skarbowej w Bydgoszczy w interpretacji podatkowej¹⁰ indywidualnej z 23 września 2013 r., nr ITPB2/415-645a/13/IB podkreśla, że istotne znaczenie ma również kwestia ogniska domowego „według Komentarza do Modelowej Konwencji OECD, posiadanie stałego ogniska domowego oznacza, iż osoba fizyczna urządziła je i zastrzegła dla swojego trwałego użytkowania, w przeciwieństwie do przebywania w konkretnym miejscu, ale w takich warunkach, z których wynika, że dany pobyt jest zamierzony na krótki czas. Zgodnie z Komentarzem, istotnym czynnikiem jest trwałość zamieszkania, dbałość o ognisko domowe, co należy rozumieć, że osoba zainteresowana czyni wszystko, co jest niezbędne, aby mieć to mieszkanie do własnej dyspozycji w każdym czasie, w sposób ciągły, a nie od czasu do czasu, na pobyt, który z różnych względów może mieć charakter krótkotrwały. Jeżeli osoba fizyczna posiada ognisko domowe w obu Umawiających się państwach, wówczas pierwszeństwo ma państwo, z którym osobiste i ekonomiczne powiązania danej osoby są ściślejsze. Przez takie powiązania Komentarz nakazuje rozumieć ośrodek interesów życiowych, przy ustalaniu,

Rysunek 6. Siły oddziaływań kapitału społecznego społeczności: goszczących i goszczonych na kapitał społeczny grupy migrantów i odwrotnie

Źródło: opracowanie własne, oznaczenia RS – relacje społeczne, KS– kapitał społeczny, KSR– kapitał społeczny rodziny, KSGM– kapitał społeczny grupy migrantów, F– siły oddziaływań środowisk.

⁸ Bezpieczeństwo państwa zależy od sytuacji: społecznej, ekonomicznej, politycznej i obronnej w środowisku międzynarodowym. Tylko dobrze rozwinięte gospodarczo państwa mogą mieć sprawną i silną armię, która zapewni im bezpieczeństwo. Odpowiedzialność za bezpieczeństwo narodowe (wewnętrzne, społeczne), państwa spoczywa w Polsce na wielu podmiotach. Jednak najważniejszym podmiotem jest w każdym państwie własny rząd, który, poprzez jakość i sprawność działań gwarantuje swoim obywatelom bezpieczeństwo.

⁹ Wszelkie afery korupcyjne i afery taśmowe nie wzmacniają bezpieczeństwa narodowego.

¹⁰ Ognisko domowe określa nam siłę i jakość relacji, jakie mogą występować w rodzinie np.: siłę bezpieczeństwa i wzajemnego zaufania, ciepło czy chłód rodzinny, itp. Ognisko domowe jest źródłem: ciepła, dobrego samopoczucia w rodzinie, grupie społecznej jak i w społeczeństwie.

¹¹ Z interpretacji organów podatkowych wynika, że dla ustalenia ośrodka interesów życiowych podatnika z reguły decydujące znaczenie ma miejsce zamieszkania jego najbliższej rodziny, czyli żony lub męża oraz niepełnoletnich dzieci.

którego należy wziąć pod uwagę stosunki rodzinne i towarzyskie, zatrudnienie, działalność polityczną, kulturalną i wszelką inną, miejsce działalności gospodarczej i miejsce, z którego zarządza swoim mieniem. Wszystkie te okoliczności należy rozważyć w całości, uwzględniając indywidualne postępowanie danej osoby. Jeśli miejsca zamieszkania nie można ustalić na podstawie tego kryterium, należy ustalić je biorąc pod uwagę przede wszystkim miejsce, w którym osoba fizyczna zwykle przebywa, a następnie obywatelstwo danej osoby”.

W XXI wieku w dobie komunikacji globalnej, telefon komórkowy, Internet wzmocnił siłę rodziny, gdyż podtrzymują one łączność z bliskimi osobami, choć w domu ich nie ma.

Internet czy też telefon komórkowy¹¹ stał się dzisiaj takim *ruchomym ogniskiem* domowym, nie tylko ze względu na łatwy dostęp do wszelkiego typu informacji, ale również, że jądro informacji, wiedzy o czymś (kimś) ma charakter rodzinny. Jest jeszcze wiele innych rozwiązań technicznych, które umożliwiają kontakt na odległość i stwarzają złudne poczucie bliskości osób, które w rzeczywistości mogą być tysiące kilometrów od bliskiej rodziny. Należy podkreślić, że duże bezrobocie powoduje głębokie pogłębienie się niepewności w sferze pracy i gwałtowny wzrost zagrożenia bezpieczeństwa rodzinnego, jak również sprzyja powstawaniu nowych konfliktów społecznych, wzrostowi emigracji, co mocno osłabia dobrobyt, szczęście obywateli¹² i wielkość kapitału społecznego. Ponadto negatywnym skutkiem emigracji jest częściowa utrata wysokiej, jakości specjalistów w kraju, w którym zdobyli wykształcenie i wysokie kwalifikacje, bardzo często również kosztem zwykłych podatników. W państwach o wysokich kapitałach społecznych występują mechanizmy socjalizacyjne oddziałujące dodatnio w procesie kształtowania się i internacjonalizacji określonych norm i wartości niezbędnych do działań prorozwojowych w danym społeczeństwie, narodzie. Dlatego też w mniej rozwiniętych społeczno-gospodarczych państwach kolejnym wyzwaniem staje się odpowiednie określenie zasad współpracy i kooperacji, które wzmacniają aktywność jednostki i całych grup społecznych z przedsiębiorstwami i organizacjami trzeciego sektora. Jedną z funkcji trzeciego sektora jest funkcja produkcyjna i usługowa ukierunkowana na zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnych. Trzeci sektor realizuje również cele: zapewnia przejściowe zatrudnienie dla osób bez pracy, zapewnia stałą pomoc, integruje zawodowo i tworzy samofinansujące się miejsca pracy, przez co aktywnie wspiera działania konstytucyjne władz rządowych i samorządowych.

¹² Od najdawniejszych czasów wielozadaniowe komunikowanie u człowieka odbywało się zawsze na krótkich dystansach. Dopiero XX wiek przyspieszył, jakoś komunikacji, najpierw za pomocą: gołębi pocztowych, telegrafu Morse'a, następnie zwykłego telefonu, telefonu komórkowego i Internetu.

¹³ W tych krajach gdzie jest duża emigracja za chlebem, uśmiech i zadowolenie wielu grup społecznych pojawia się bardzo rzadko. Przy utrzymującym się wysokim bezrobociu sytuacja ta pogłębia się jeszcze bardziej.

Podsumowanie

1. Na podstawie badań stwierdza się, że występują relacje między kapitałami: społecznym, rodzinnym i grupami migrantów. Wysoki kapitał społeczny prowadzi do pozytywnych zmian takich, jak: powrót migranta do kraju, wzrost aktywności obywatelskiej, obniżenie się skali przestępczości i zmniejszenie ubóstwa społecznego. Im wyższy kapitał społeczny, tym większa ilość energii potencjalnej drzemiącej w danym społeczeństwie. Zwiększa to szansę na dynamiczny wzrost i rozwój kraju.
2. Kapitał społeczny jest nowoczesną, wartościową koncepcją odzwierciedlającą rzeczywiste osiągnięcia i sukcesy społeczne i intelektualne: jednostki, grupy, społeczeństwa i narodu.
3. Emigranci, nie tylko podtrzymują kontakty z innymi rodakami, ale również budują i podtrzymują relacje społeczne ze społecznością goszczącą. Brak poprawy i usprawnienia relacji państwa z emigrantami może spowodować jeszcze większą falę emigracji.

Literatura:

1. Barczykowska A. (2011), *Kapitał społeczny a zjawiska patologii społecznej w wielkim mieście*. Wydawnictwo Impuls, Kraków.
2. Bourdieu P., Wacquant L. (1992), *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago, University of Chicago Press.
3. Bourdieu P. (1986), *The forms of capital*, W: J. Richardson (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood, New York, s. 241-258.
4. Bourdieu P. (1982), *Les rites d'institution*. Actes de la recherche en sciences sociales, 43: s. 58-63.
5. Coleman J. (1990), *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press, Cambridge.
6. Czaja J. (2012), *Realia i Co Dalej...: dwumiesięcznik społeczno-polityczny*, 1 (27).
7. Galent M. (2013), *Kapitał społeczny polskich migrantów Belgii, czyli jak uniknąć pułapki „podwójnej nieobecności”*, W: M. Lesińska, M. Okólski (red.), *Współczesne polskie migracje: strategie – skutki społeczne – reakcja państwa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 179.
8. Growiec K. (2011), *Kapitał społeczny. Geneza i społeczne konsekwencje*. Wydawnictwo SWPS, „Academica”, Warszawa.
9. Fukuyama F. (1997), *Zaufanie. Kapitał społeczny, a droga do dobrobytu*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Wrocław.
10. Fukuyama F. (2003), *Kapitał społeczny*, W: L.E. Harrison, S.P. Huntington (red.), *Kultura ma znaczenie*. Zysk i S-ka, Kraków, s. 169-187.
11. Fukuyama F. (2012), *Historia ładu politycznego. Od czasów przedludzkich do rewolucji francuskiej*. Wydawnictwo Dom Wydawniczy REBIS, Poznań.

12. Jaruszewski W.K. (2013), *Teoria i praktyka kapitału intelektualnego w strategii bezpieczeństwa narodowego*. Wydawnictwo Szczecińska Szkoła Wyższa Collegium Balticum, Szczecin.
13. Klimczak B. (2005), *Kapitał społeczny a dobrobyt indywidualny i społeczny*, W: H. Januszek (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*. Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, nr 58, s. 11-19.
14. Kostro K. (2005), *Kapitał społeczny w teorii ekonomicznej*. Gospodarka Narodowa, nr 7-8.
15. Koziej S. (2010), *Wyzwania transformacyjne bezpieczeństwa Polski*. Kwartalnik Bellona, nr 2, s. 7-15.
16. Leśniewska M., Okólski M. (2013), *Współczesne polskie migracje: strategie – skutki społeczne – reakcja państwa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
17. Leszek Miller w Akademii Obrony (2013), <http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/10090?t=Leszek-Miller-w-Akademii-Obrony> dostęp: 23.10.2013.
18. Lin N. (2001), *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.
19. Marczuk K.P. (2012), *Bezpieczeństwo społeczne: potrzeba szerokiego ujęcia. Implikacje dla Polski*, W: A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania*. Wydawnictwo Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, s. 26-52.
20. Ośrodek interesów życiowych, interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z 23 lipca 2013 r., nr IPPB4/415. <http://www.vademecumpodatnika.pl/arttykul/narzedziowa,467,0,5081,osrodek-interesow-zyciowych.html>. dostęp: 23.10.2013.
21. Podgórski R.A. (2006), *Socjologia. Wczoraj. Dziś. Jutro, Kompendium wiedzy socjologicznej*. Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów.
22. Putnam R.D. (1995), *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. Wydawnictwo Znak, Kraków-Warszawa.
23. Sayad A. (2004), *Immigration and "state thought"*, W: A. Sayad (ed.), *The Suffering of the Immigrant*. Polity Press, Cambridge, s. 26-39.
24. Sienkiewicz P. (red.) (2010), *Metody badań nad bezpieczeństwem i obronnością*. Wydawnictwo AON, Warszawa.
25. Sokołowski A., Kurinia S. (1996), *Diagnoza i prognoza wydatków wojskowych Polski*. Myśl Wojskowa, nr 1, s. 89-104.
26. Sztompka P. (2002), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Wydawnictwo Znak, Kraków.
27. Szczepański J. (1972), *Wybrane pojęcia socjologii*. Wydawnictwo PWN, Warszawa.
28. Szczygielska I. (2013), *Migracje zarobkowe kobiet i ich wpływ na funkcjonowanie rodzin*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
29. Znaniecki F. (1971), *Nauki o kulturze*. Wydawnictwo PWN, Warszawa.

Załączniki

Załącznik 1. Dochód narodowy do dyspozycji brutto na 1 mieszkańca, ceny bieżące, w tys. euro, miesięczne wynagrodzenie minimalne

Lp	Kraje/ Lata	Dochód narodowy do dyspozycji brutto, na 1 mieszkańca, (w tys. euro) ¹			Miesięczne wynagrodzenie minimalne (w euro) ²		
		2000	2005	2010	2000	2005	2010
1	Belgia	25	28,8	32,7	1096	1210	1388
2	Dania	31	38,1	42,6	*	*	*
3	Francja	23,8	27,2	29,8	1049	1286	1344
4	Hiszpania	15,5	20,5	22,3	496	668	863
5	Holandia	26,5	31,1	34,6	1092	1265	1408
6	Niemcy	24,4	26,9	30,4	*	*	*
7	Norwegia	39,8	52,8	65,2	*	*	*
8	Polska	4,9	6,4	9,1	161	211	330
9	Portugalia	12,5	14,5	15,8	*	*	*
10	Rep. Czeska	6,1	9,7	13,1	111	236	302
11	Szwajcaria	39,6	42,8	53,8	*	*	*
12	Szwecja	29,7	32,8	37,4	*	*	*
13	W. Brytania	27,0	30,7	27,2	952	1135	1076
14	Włochy	20,8	24,3	25,3	*	*	*

Źródło: 1. *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2012, s. 551. 2. *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2012, s. 204;

Oznaczenia: * brak danych.